

Maciej Górecki

INSTRUMENTY WPLYWU ROSJI NA UKRAINĘ W CZASIE PREZYDENTURY
BORYSA JELCYNA W OPINII STUDENTÓW UNIWERSYTETU KAZIMIERZA
WIELKIEGO

STRESZCZENIE

Poniższy artykuł stanowi raport z przeprowadzonego w maju 2011 r. badania wśród studentów politologii, stosunków międzynarodowych i historii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego dotyczących instrumentów wpływu Rosji na Ukrainę w czasie prezydentury Borysa Jelcyna. Osiemdziesięciu trzech ankietowanych odpowiedziało na cztery zamknięte pytania. Zdecydowana większość z nich (65 osób) opowiedziała się za stwierdzeniem, iż w omawianym czasie Rosja wpływała na „faktyczną suwerenność Ukrainy”¹.

Słowa kluczowe: Ukraina, Rosja, studenci, badanie

ABSTRACT

The following article is a report from a conducted in may 2011 survey, among students of political science, international relations and history of Kazimierz Wielki University, regarding Russian instrumental influence in Ukraine during the presidency of Boris Yeltsin. Eighty three respondents answered four closed questions. The vast majority of them (65 people) was in favor of a statement that Russia during this period affected the "real sovereignty of Ukraine."

Key words: Ukraine, Russia, students, survey

¹ Zdaniem R. Zdenderowskiego suwerenność „de facto” to taka, „której przesłanki tworzą określone fakty w stosunkach międzynarodowych danego państwa”. Tak też będzie rozumowana ona w niniejszej pracy. R. Zenderowski, *Stosunki międzynarodowe. Vademecum*, Wrocław 2005, s. 256.

Aby pełniej zobrazować, w jaki sposób i za pomocą, jakich środków Rosja wpływała na „faktyczną” suwerenność Ukrainy prócz przedmiotowej analizy poszczególnych instrumentów uzależnienia, ważne wydają się także zbadanie poglądów opinii publicznej w tej sprawie. W tym celu w maju 2011 r. przeprowadzona została wśród studentów politologii, stosunków międzynarodowych i historii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego ankieta, zatytułowana „Instrumenty wpływu Rosji na Ukrainę w czasie prezydentury Borysa Jelcyna”.

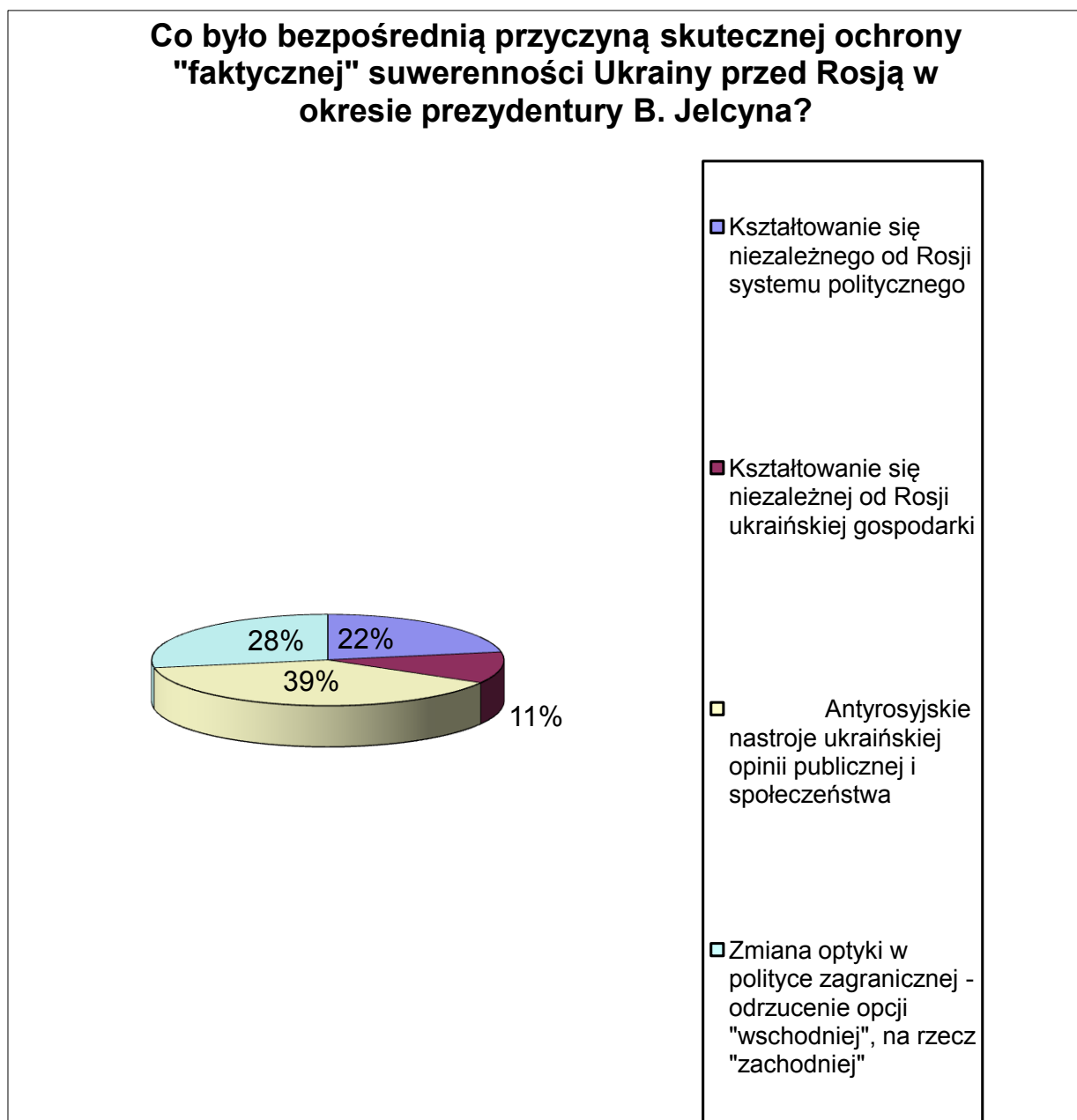
W ankiecie wzięło udział 83 badanych. Składała się z czterech pytań zamkniętych. Odpowiedzi zależały od subiektywnych, niczym nieinspirowanych preferencji badanych. Formułując wyniki i wnioski posłużono się metodą statystyczną i ilościową.

Wykres 1. Graficzne przedstawienie oceny realnego wpływu Rosji na „faktyczną” suwerenność Ukrainy w okresie prezydentury B. Jelcyna zdaniem studentów UKW (pytanie 1.)

Źródło: opracowanie własne.

Dane przedstawione na wykresie wskazują, że zdecydowana większość badanych odpowiedziała twierdząco na zadane pytanie. Odpowiedź „tak” udzieliło dokładnie 78,31% studentów, czyli 65 osób. Odpowiedź „nie” zaznaczyło 21,69% ankietowanych (18 osób). Ich odpowiedzi stały się punktem wyjścia do późniejszych pytań.

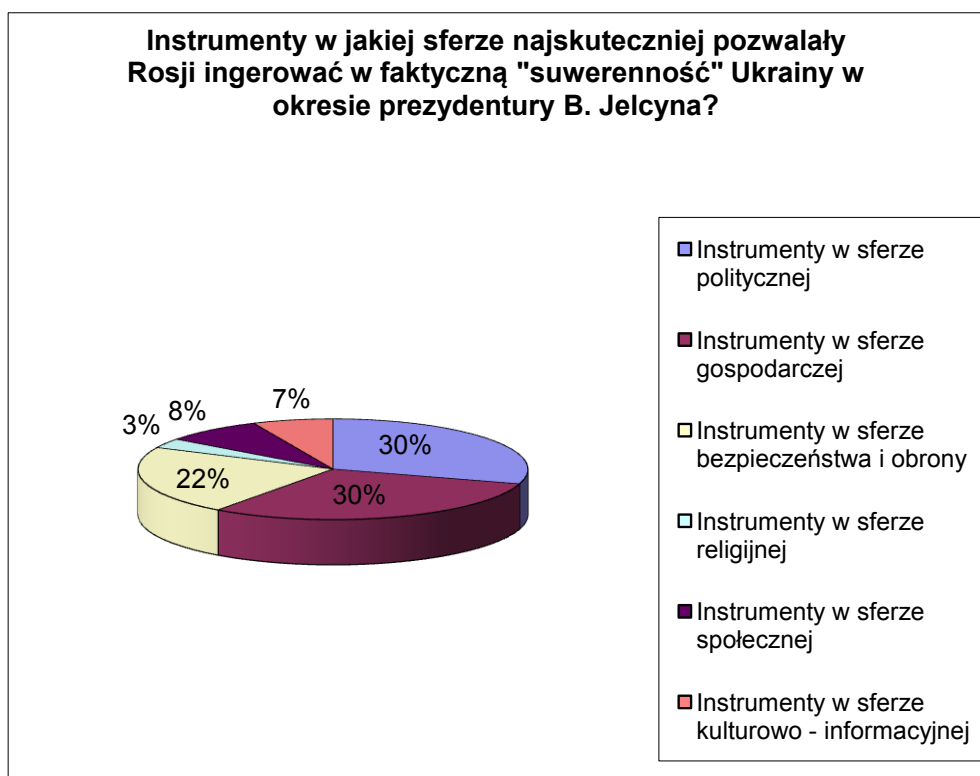

Wykres 2. Graficzne przedstawienie oceny przyczyn ochrony „faktycznej” suwerenności Ukrainy przed Rosją w okresie prezydentury B. Jelcyna zdaniem studentów UKW (pytanie 2.)

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie drugie skierowane było do tych, którzy udzielili negatywnej odpowiedzi na pytanie pierwsze (18 osób). Ich zadaniem było określenie bezpośredniej przyczyny faktu, dlaczego Ukraina w omawianym okresie zachowała swą „faktyczną” suwerenność. Z pośród

czterech oferowanych odpowiedzi ankietowani (7 osób) najczęściej wybierali odpowiedź 3, „antyrosyjskie nastroje ukraińskiej opinii publicznej i społeczeństwa” (38,89%). Dalsze miejsce zajęła (5 osób) „zmiana optyki w polityce zagranicznej: odrzucenie <<opcji wschodniej>>, na rzecz <<zachodniej>>” (27,78%). Dwa ostatnie wyniki uzyskały: odpowiedź 1, „kształtowanie niezależnego od Rosji systemu politycznego” (4 osoby – 22,22%) i odpowiedź 2, „kształtowanie się niezależnej od Rosji ukraińskiej gospodarki” (2 osoby – 11,11%).

Wykres 3. Graficzne przedstawienie oceny „sfer” instrumentów, które pozwalały Rosji ingerować w „faktyczną” suwerenność w okresie prezydentury B. Jelcyna zdaniem studentów UKW (pytanie 3.)

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie to skierowane było do tych, którzy odpowiedzieli pozytywnie na pierwsze (65 osób). Badanym dano do wyboru sześć „sfer” podejmowanych w pracy instrumentów. Każdy z nich miał zaznaczyć, trzy, jego zdaniem mające największy wpływ na „faktyczną” suwerenność Ukrainy. Zdecydowaną przewagę osiągnęły instrumenty w sferze „gospodarczej” (30,26%, 59 głosów) i „politycznej” (29,74%, 58 głosów). Na podium uplasowały się także instrumenty w sferze bezpieczeństwa i obrony (22,05%, 43 głosy).

Ostatnie miejsca zajęły: sfera „społeczna” (8,2%, 19 głosów), „kulturowa – informacyjna” (6,67%, 13 głosów) i „religijna” (3,08%, 6 głosów).

Wykres 4. Graficzne przedstawienie oceny instrumentów, które pozwalały Rosji ingerować w „faktyczną” suwerenność w okresie prezydentury B. Jelcyna zdaniem studentów UKW (pytanie 4.)

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie to również zostało skierowane do tych, którzy w pytaniu 1 udzielili odpowiedzi pozytywnej. Tym razem studentów spytano nie o „sfery”, a o szczegółowe instrumenty wpływu. Zaproponowano im 9 odpowiedzi. Również tutaj musieli wybrać, trzy, ich zdaniem najbardziej wpływające na „faktyczną” suwerenność Ukrainy.

Ankietowani najczęściej zaznaczali „wykorzystywanie uzależnienia energetycznego Ukrainy (ropa, gaz ziemny)” (49 głosów, 25,13%) i „ukraińskie prorosyjskie partie polityczne” (38 głosów, 19,49%). Następne to: „prorosyjscy ukraińscy oligarchowie” (23 głosy, 11,79%), „rosyjska dominacja na płaszczyźnie kulturowo – informacyjnej (rosyjskojęzyczne media)” (22 głosy, 11,28%) i „wykorzystywanie uzależnienia przemysłowo – handlowego Ukrainy” (20 głosów, 26%). Na dole stawki uplasowały się (18 głosów, 9,23%), „rosyjskojęzyczni Ukraińcy i problem <<krymski>>”, „problem Floty Czarnomorskiej” (12 głosów, 6,15%), „problem <<nieszczelnej>> granicy ukraińsko – rosyjskiej” (10 głosów, 5,13%) i „działalność prorosyjskich związków wyznaniowych” (3 głosy, 1,54%).

Przytoczone dane pozwalają wyciągnąć interesujące wnioski. Studenci, którzy odpowiedzieli „nie” na pytanie pierwsze (można ich nazwać umownie grupą „sceptyków”, uważających, że Rosja nie ingerowała realnie w „faktyczną” suwerenność Ukrainy) opowiedzieli się zdecydowanie za czynnikiem społecznym („antyrosyjskie nastroje ukraińskiej opinii publicznej i społeczeństwa” (38,89%). Ich zdaniem on przyczynił się w sposób szczególny do zatrzymania wspomnianych ingerencji.

Co ciekawe, grupa, którą umownie nazwać możemy „entuzjastami” (analogicznie wierzących w ingerencję Rosji) czynnik ten zdecydowanie odrzuciła, preferując czynnik polityczny i gospodarczy. Obrazuje to 3 i 4 pytanie.

Stosunkowo mała liczba badanych, (choć studiujących kierunki humanistyczne, co może świadczyć o dużej świadomości analizowanego problemu) może w pewien sposób podważać powyższe spostrzeżenia. Warto jednak zadać pytania: czy czynniki społeczne rzeczywiście były ukraińską „tarczą ochronną”?, czy w czynnikach politycznym i gospodarczym można upatrywać uzależnienia Ukrainy? I wreszcie: czy można wysnuć generalną tezę o charakterystycznych właściwościach „ochronnego” czynnika społecznego i „uzależniającego” od innego państwa czynników politycznych i gospodarczych w stosunkach międzynarodowych. Czy ten pierwszy chroni „do wewnątrz”, drugie osłabiają „na zewnątrz”?

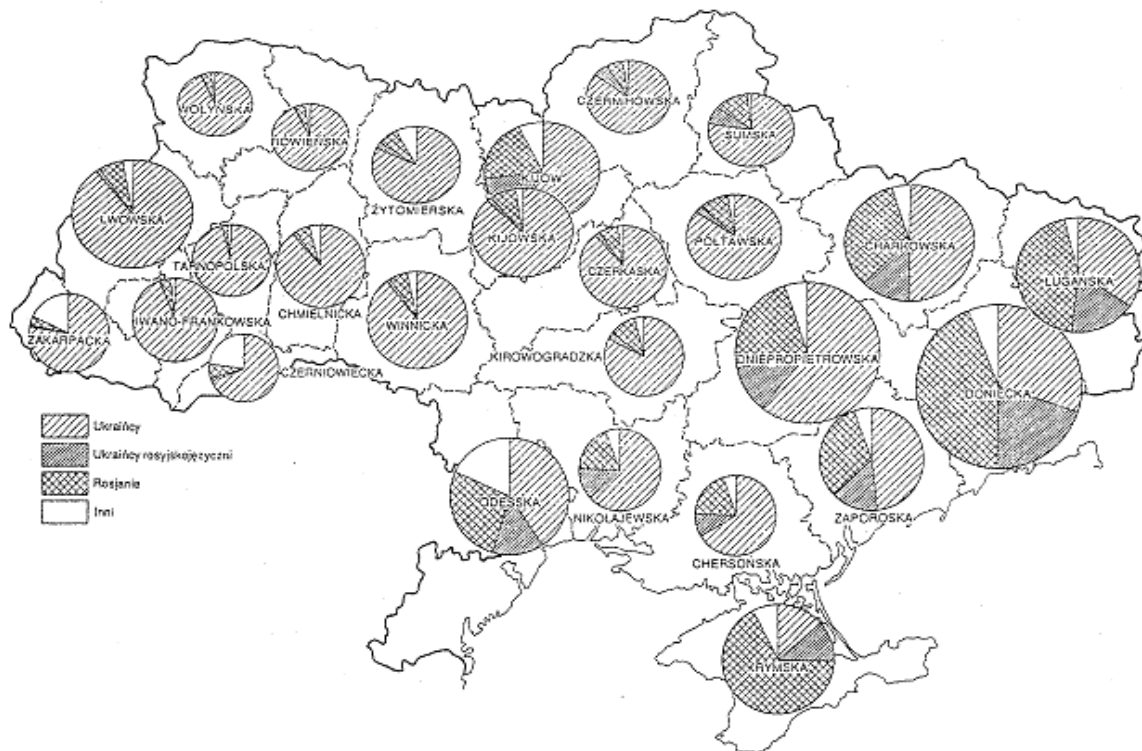
Komentarz i wnioski z danych empirycznych

Zdecydowana większość głosów (78, 31%) opowiadających się w pierwszym pytaniu za tezą, iż w omawianym okresie Rosja wpływała na „faktyczną suwerenność” Ukrainy. Pogląd ten wydają się być zgodny z obiegowym przekonaniem polskiej opinii publicznej. Można go tłumaczyć w dwojaki sposób. Odbiór polityki zagranicznej Rosji przez obywateli państw byłego ZSRR i tzw. „bliskiej zagranicy” jest nadal odbierany przez pryzmat imperialnych starań Moskwy skupienia wokół siebie państw będących w jej mniemaniu w obrębie rosyjskiej strefy wpływów. Abstrahując od prawdziwości tej tezy, można zastanawiać się na ile tak prezentowany obraz był zakorzeniony w świadomości ankietowanych – studentów urodzonych w latach 1987 – 1990. W jakiej skali urodzeni krótko przed lub po upadku ZSRR mogli odpowiadać pod wpływem spuścizny ideowej starszych generacji, nastawionych w dużej mierze na kontestację „dziedzictwa” ZSRR? Aby odpowiedzieć na to pytanie konieczna jest dalsza analiza empiryczna.

Druga kwestia dotyczy wpływu rodzimych przekazów medialnych na wybór ankietowanych. Te w dużej mierze koncentrują się na fasadowości rosyjskiej demokracji, wykorzystywaniu polityki historycznej, twardej i elastycznej polityce zagranicznej, nastawionej na uzależnienie partnera od rosyjskich wpływów. Świadczą o tym liczne przykłady, chociażby debata nad oddaniem Polsce przez stronę rosyjską wraku samolotu prezydenckiego po tzw. katastrofie smoleńskiej. Czy taki obraz medialny także miał znaczenie podczas udzielania odpowiedzi twierdzącej? Również w tym wypadku dane uzyskane z dalszej analizy byłyby niezwykle interesujące.

Osoby opowiadające się za „ochronnym” czynnikiem społecznym stwierdziły, iż Ukraina zachowała faktyczną suwerenność gdyż społeczeństwo i opinia publiczna prezentowały antyrosyjskie nastroje (38,89%), zmieniona została optyka polityki zagranicznej (27,78%), kształtowany był niezależny od Rosji system polityczny (22,22%) i gospodarka (11,11%).

Trudno weryfikować subiektywne oceny ankietowanych, można podać natomiast dane wskazujące na zarówno na prawdziwość i nieprawdziwość ich zdań. W tym celu wykorzystana zostanie mapa struktury językowej Ukraińców i Rosjan w Ukraińskiej SRS w 1809 r.:

Mapa 1. Struktura językowa Ukraińców i Rosjan w Ukrainie w 1989 r. (wg. obwodów).

Źródło: P. Eberhardt, *Między Rosją a Niemcami. Przemiany narodowościowe w Europie Środkowo – Wschodniej w XX wieku*, Warszawa 1996, s. 196.

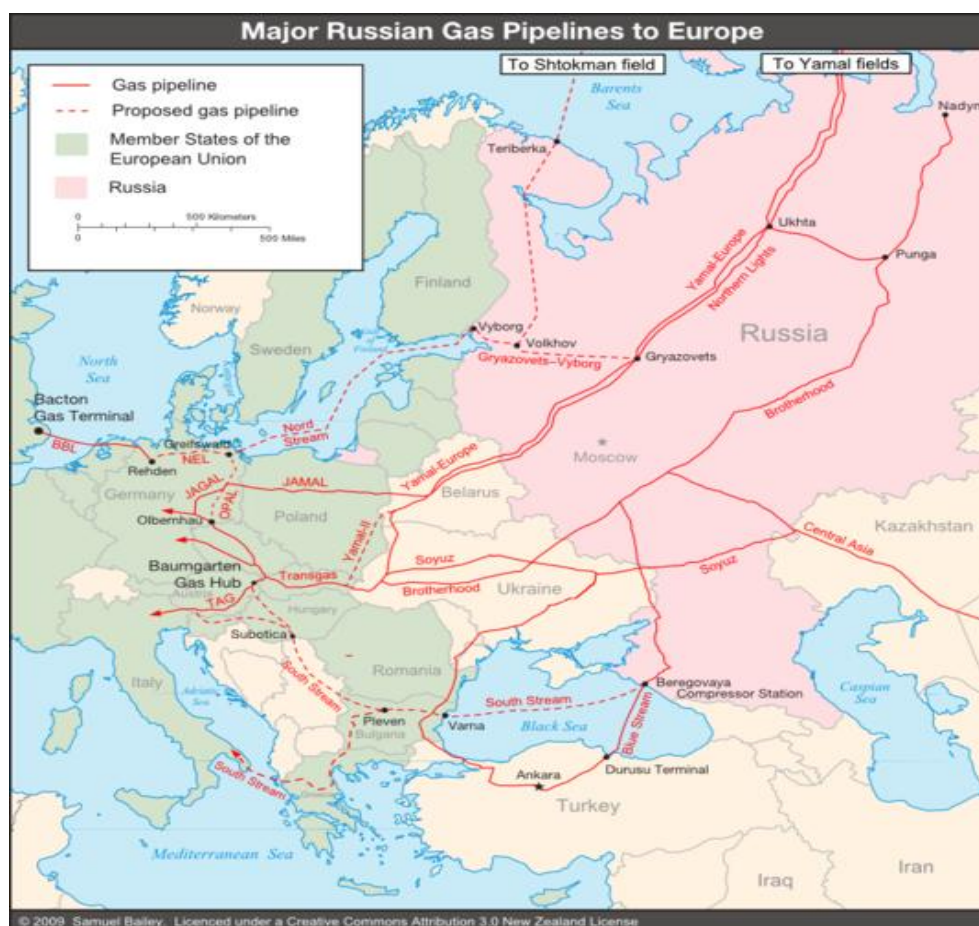
Analizując powyższe dane (przy zastrzeżeniu, że dotyczą one czasu przed prezydenturą B. Jelcyna) można stwierdzić, iż trudno uznać zasadność najbardziej popularnej odpowiedzi. Mają oni rację tylko i wyłącznie w kontekście zachodniej Ukrainy. Wschód państwa do dziś zamieszkuje duży, w niektórych rejonach przewyższający „żywiol ukraiński” odsetek Rosjan i rosyjskojęzycznych Ukraińców. Tak ukształtowany podział na „Dwie Ukrainy” pozwala dużej części komentatorów mówić nie o jednym skonsolidowanym organizmie, a o państwie na „granicy dwóch cywilizacji”².

Tak pojmowana geopolityka państwa implikuje odbiór pozostałych odpowiedzi ankietowanych. W przypadku Ukrainy wszystko zależy od przyjętego środka ciężkości. Nie ulega wątpliwości jednak, że gdyby nie silnie zakorzeniona świadomość własnej tożsamości nie powstałby odrębny od rosyjskiego system polityczny i gospodarka.

² M. Riabczuk, *Od Małorosji do Ukrainy*, Kraków 2002, s. 29 – 33.

Ankietowani stwierdzający, iż Rosja wpływała na „faktyczną suwerenność” Ukrainy zdecydowanie zaznaczyli, iż czynili to poprzez instrumenty gospodarcze (30,26%) i „polityczne” (29,74%). Dane te uściśla pytanie czwarte, w którym za kluczowe uznano: „wykorzystywanie uzależnienia energetycznego Ukrainy (25,13%), „ukraińskie prorosyjskie partie polityczne” (19,49%) i „prorosyjscy ukraińscy oligarchowie” (11,79%).

O dwóch ostatnich szeroko wspomina literatura przedmiotu³. W niniejszym komentarzu chciałbym skupić się na najczęściej podejmowanej przez ankietowanych odpowiedzi.

Mapa 2. Główne istniejące i planowane rurociągi gazu ziemnego z Rosji do Europy (stan na 2009 r.).

Źródło: http://www.enotes.com/topic/List_of_natural_gas_pipelines.

[online], [dostęp 3października2011],

³ Do podejmowanych w pracy naukowej przez autora pozycji należą: W. Baluk, *Kształtowanie systemu partyjnego Ukrainy w okresie transformacji ustrojowej (1987 – 2004)*, Wrocław 2006; J. Kozakiewicz, *Rosja w polityce niepodległej Ukrainy*, Warszawa 1999, A. Szeptycki, *Grupy oligarchiczne a polityka zagraniczna Ukrainy*, „Sprawy międzynarodowe” 2008, nr 2, s. 52 – 77; A. Szeptycki, *Polityka Rosji wobec Ukrainy: instrumenty wpływu*, „Sprawy międzynarodowe” 2007, nr 1, s. 55 – 81.

Powyższa mapa jasno wskazuje, jak ważne dla zapewnienia Ukrainie „stabilizacji energetycznej są gazociągi „Sojusz” i „Braterstwo”. Już za czasów prezydentury Borysa Jelcyna niezadowolona z decyzji politycznych Kijowa Moskwa zaczęła stosować „bicz naftowo – gazowy” (straszenie podnoszeniem celi surowcowych, „zakręcanie kurków”, oskarżanie o nielegalny pobór ropy naftowej). Założenia takiej polityki szczegółowo opisał przyszły prezydent Władimir Putin w swej rozprawie doktorskiej, pt. „Planowanie strategiczne reprodukcji bazy surowców mineralnych regionu w warunkach formowania stosunków rynkowych”⁴.

Można zastanawiać się także nad prawdziwością wyborów ankietowanych studentów. Uwzględniając oczywisty subiektywizm ankiety, wydają się, że dosyć dobrze obrazują one prezentowany przez zajmujących się Europą Wschodnią komentatorów międzynarodowych środek ciężkości. Ponawiając wcześniejszy postulat: przeprowadzenie tych samych badań na zdecydowanie większej liczbie wywodzących się z różnych środowisk osób może wzbogacić powyższe wnioski i rozważania.

⁴ M. Raś, *Europejska polityka Federacji Rosyjskiej*, w: *Polityka zagraniczna Rosji*, pod redakcją S. Bielenia i M. Rasia, Warszawa 2008, s. 106.

Bibliografia

Polityka zagraniczna Rosji, pod redakcją S. Bielenia i M. Rasia, Warszawa 2008.

Raś M., Europejska polityka Federacji Rosyjskiej, w: *Polityka zagraniczna Rosji*, pod redakcją S. Bielenia i M. Rasia, Warszawa 2008.

Riabczuk M., *Od Małorosji do Ukrainy*, Kraków 2002.

Zenderowski R., *Stosunki międzynarodowe. Vademecum*, Wrocław 2005.